

CRISTÒFOR COLOM I LA NISSAGA BARCELONINA DELS CASANOVA

Jordi Bilbeny

Entre els molts vincles genealògics que lliguen En Cristòfor Colom amb la família barcelonina dels Colom-Bertran, n'hi ha un de molt especial i que ha passat quasi desapercebut: el que els emparenta, alhora, amb la nissaga dels Casanova.

Tant En Ferran Colom, a la seva *Història de l'Almirall*, com En Casaus, a la *Història de les Índies*, ens diuen que En Cristòfor Colom es va introduir a les coses de la mar per causa d'un corsari parent seu –“home assenyalat del seu nom i família”¹– anomenat Colom, amb el qual va navegar durant molts anys², i que En Casaus anomena “el més gran dels corsaris que hi havia en aquells temps”³.

Doncs bé: aquest corsari famós no fou altre que En Guillem de Casanova, dit Colom el Vell, Vicealmirall del rei Lluís XI de França –i anomenat també, atesa la confusió textual interessada, Colom el Jove o Colom Júnior–, el qual va ser, com els Colom de Barcelona, “aliat de Portugal”⁴, en els conflictes contra Castella i els reis trastàmars de la Corona d'Aragó.

Per En Perallada, En Guillem de Casanova “intervingué en la guerra de Catalunya, va escortar el rei Alfons V de Portugal fins a França i va prendre part en el combat del Cap Sant Vicenç”⁵, al 1476, contra unes naus genoveses, davant de les costes de Portugal, en el qual combat també hi va participar i naufragar En

---

¹ HERNANDO COLÓN, *Historia del Almirante*; edició, introducció i notes de Luis Arranz, Crónicas de América-1, Historia 16, 3a edició, Madrid, 1985, p. 58.

² H. COLÓN, op. cit., p. 58-59; BARTOLOMÉ DE LAS CASAS, *Historia de las Índias*; edició d'Agustín Millares Carlo, Fondo de Cultura Económica, S.A.; Mèxic, D.F., 1986, vol. I, p. 34-35.

³ B. DE LAS CASAS, op. cit., p. 34.

⁴ LUIS ARRANZ, edició de la *Historia del Almirante*, d'En Ferran Colom, op. cit., nota 15, p. 59.

⁵ CAIUS PARELLADA, *Colom venç Colombo. La vera naturalesa catalana del descobridor del Nou Món*; Aleu & Domingo, S.L.; Barcelona, 1986, p. 133.

Cristòfor Colom⁶. Així també ho ha observat En Salvador de Madariaga, per qui el fet que En Colom fos capità del rei Reiner, “concorda perfectament amb fets posteriors; quan en tornem a tenir notícies, En Colom se’ns apareix com un corsari servint al costat d’un almirall francès que porta el seu nom, i lluitant contra els genovesos”⁷.

La importància d’aquest passatge és transcendental, car de saber-se la nacionalitat de l’almirall Colom que servia el llavors rei de França, també se’n desprendria la pàtria del Descobridor. Exactament així ho va observar En HARRISSE, per tal com va escriure: “En Sabellico diu que En Colom el Jove era nebot d’En Colom, el corsari famós. En Çurita assegura que era el seu fill. Fill o nebot, *seria perfectament del mateix país*, i tenia el mateix origen que En Colom el Vell, «l’arxipirata il·lustre». Doncs bé: aquest últim no era genovès, ni originari de Gènova [...]. Era un francès, nascut a Gascunya i es deia Guillem Casanova”⁸. I, després de les explicacions oportunes, conclou que “En Colom el Jove era, doncs, probablement nebot, com diu En Sabellico, més que no pas fill, com afirma En Çurita, d’En Guillem de Casanova”⁹.

En aquest sentit, i glossant les afirmacions d’En HARRISSE que suara he resumit, En Luis Ulloa, a l’any 1927, creia que “els «genovistes» acceptaren en un principi la narració d’aquest llibre [d’En Ferran Colom], i com que aleshores hom ignorava la pàtria del pretès *Colombo-Junior* i ells el creien genovès a conseqüència del nom inventat de *Colombo*, res no els va semblar tan natural com el parentiu de Cristòfor amb llur fals *Colombo*. Però quan l’erudit investigador nortamericà HARRISSE –en qui cal reconèixer sinceritat per bé que molta passió– va provar amb documents irrefutables que ni el suposat *Colombo-*

---

⁶ H. COLÓN, op. cit., p. 59 i B. DE LAS CASAS, *Historia de las Indias*, op. cit., vol. I, p. 35.

⁷ SALVADOR DE MADARIAGA, *Vida del muy magnífico señor don Cristóbal Colón*; Espasa-Calpe, 5a edició, Madrid, 1992, p. 61.

⁸ HENRY HARRISSE, *D. Fernando Colon, historiador de su padre*; Imprenta y Librería Española y Extranjera, de D. Rafael Tarascó, Sevilla, 1871, p. 65.

⁹ Ídem, p. 66.

Junior, ni l'altre corsari *Colombo* citats per les *Historie* no havien estat genovesos, ni tan sisquera italians, gairebé tots els genovistes feren un salt enrera i negaren radicalment que Colom hagués pogut navegar amb l'un o l'altre d'aquests dos corsaris i que cap d'ells no era parent del descobridor¹⁰.

L'Ulloa es demanava amb raó: “Peró Casenove, d'on era? Com per l'almirall de les Indies, el seu origen ha estat i roman encara embolcallat de misteri. Tot el què se'n pot saber és que venia de la banda de Gasconya. Certs historiadors el qualificaren de «cadet de Gasconya», però ningú no ha trobat la seva genealogia. Sembla que han existit i segueixen existint a Gasconya Casenoves, però en l'extrem sur dels Pirineus, en realitat en el comtat de Foix, limitrof d'Espanya, ço és de Catalunya¹¹.”

Uns anys més tard el mateix Ulloa escrivia una carta a En Mitjana de las Doblas, amb data 15 de desembre de 1931, per la qual li feia saber que estava convençudíssim que en l'estudi d'aquesta família catalana dels Casanova “és el punt essencial” de la qüestió. I deia que “jo he demostrat que En Jaume de Casanova era germà del Cardenal Joan, i que ambdós eren a Itàlia de 1426 en endavant. Aquests són els veritables parents dels Colom, tant del descobridor, així com dels corsaris al servei dels francesos. D'això no n'hi ha el més petit dubte, puix en Bartomeu Colom declarà oficialment que era a França al 1492, al costat de l'Almiranta de Borbó, que és a qui servien els corsaris¹². I, encara, uns mesos més tard, afirmava taxatiu: “Per a aclarir el problema de l'origen del descobridor d'Amèrica no queda, doncs, altra llum que la poquíssima que ell va deixar-nos. S'ha de cercar aquest origen pel costat dels corsaris *Casanove-Coullon* i, per tant, pel costat dels Casanova i dels Colom catalans¹³.”

---

¹⁰ LLUÍS ULLOA, *Noves proves de la catalanitat de Colom. Les grans falsetats de la tesi genovesa*; Llibreria Oriental-Americana Maisonneuve Frères, París, 1927, p. 80.

¹¹ Ídem, p. 82-83.

¹² Cf. “Noticiari del mes de desembre de 1931”; *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, Suplement al Núm. 440, gener de 1932, p. 6.

¹³ LLUÍS ULLOA, “Entorn de la pàtria i genealogia del descobridor d'Amèrica”; *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, juny de 1932, núm. 445, p. 193.

Com que la importància d'aquest Guillem de Casanova i de la seva nissaga era capital per escatir la nacionalitat d'En Colom, En Mitjana de las Doblas, just després d'haver assumit els suggeriments que va desvetllar l'Ulloa als seus llibres i articles, i a la seva correspondència particular, es va dedicar a cercar-ne informació exhaustiva. Així, al seu mecanoscrit *Colom Català*, ens diu: “La família Casanova és molt antiga a Catalunya i sembla que procedia de l'Empordà, on hi havia el Castell de Casanova, que fou unit a la Corona per En Jaume I”¹⁴. En destaca En Ramon de Casanova, que al 1325 era conseller reial; l'Arnau de Casanova, conseller de Barcelona, al 1364, germà, segons li sembla, del cardenal Joan de Casanova; En Joan de Casanova, conseller de Barcelona, al 1394; En Guillem de Casanova, ciutadà de Barcelona, al 1398; En Jaume de Casanova, secretari reial, que va passar a Sicília, on s'hi trobava al 1395. Ja entrat el segle XV, En Mitjana ens posa de relleu Fra Joan de Casanova, barceloní, bisbe de Girona, d'Elna i d'altres seus, que va ser nomenat cardenal al 1426¹⁵.

Per En Mitjana, “en realitat s'inicien tres famílies d'aquest cognom que no han arribat a enllaçar-se, i que són: a) la de Barcelona, b) la de Sicília i c) la del Bearn o Gascunya; totes de procedència catalana”¹⁶. En aquesta línia, és interessant de fer veure que hi ha, entre els barcelonins, En Llorenç de Casanova, notari ja al 1375. Un seu fill homònim, també notari de Barcelona, va tenir entre els seus clients, al 1418, En Guillem Colom¹⁷. La primera relació, doncs, entre els Casanova i els Colom, ja la tenim documentada a Barcelona. D'acord amb En Mitjana, un fill d'aquest Llorenç de Casanova va ser En Pere de Casanova, notari alhora, al 1438, del Consell Municipal de Barcelona –just “a l'època en què n'era conseller En Jaume Colom”¹⁸–. Per tant, tornem a tenir una nova relació entre els

---

¹⁴ ENRIC MITJANA DE LAS DOBLAS, *Colom Català* [mecanoscrit]; Barcelona, 1927-1950, p. 20.

¹⁵ Ídem.

¹⁶ Ídem, p. 21.

¹⁷ Ídem.

¹⁸ Ídem, p. 22.

Colom de Barcelona i els Casanova, que es repetirà més endavant, puix entre els protocols del sobredit Pere de Casanova hi observem una connexió amb En Guillem Colom i els seus fills, per mitjà de la seva vídua i marmessora Joana¹⁹.

Al notari Llorenç, que va atorgar testament al 1456, el va seguir en el càrrec el seu fill Joan. Aquest, a més de ser Escrivà de Racions de Catalunya, va ser conseller reial al 1465, “a l’època del Conestable En Pere de Portugal, del qual fou un dels seus partidaris”²⁰ –diu En Mitjana–. O sigui, que com que tant En Cristòfor Colom com els seus parents de Barcelona, també van ser promotors de la causa de la Generalitat i seguidors del rei Pere, tornem a tenir junts, per quarta vegada, els Colom i els Casanova, ara, però, en estreta afinitat política i militar. Però és que, a més a més, aquest Joan de Casanova –insisteix En Mijana– “fou casat amb Na Isabel de Vallseca, i se li donen com a fills En Joan, que era dominicà al 1462, i Na Isabel, que es casà amb En Miquel de Gualbes”²¹. Ara bé: En Jaume Colom, fill d’En Joan-Cristòfor Colom, es va casar en primeres núpcies amb la barcelonina Eulàlia de Vallseca²². El que és important d’aquest vincle Colom-Vallseca és que una Isabel de Vallseca, també en aquesta mateixa època, era la muller del sobredit Joan de Casanova²³. Així, doncs, ja podem assegurar del cert que els Colom i els Casanova eren parents, per bé que no pugui afirmar, fins que no tinguem més informació sobre aquestes dues branques barcelonines dels Vallseca, el grau exacte de parentiu.

Pel que fa als Casanova del Bearn, En Mitjana ens innova que a les acaballes del segle XIV s’instal·la a Barcelona En Guillem de Casanova, juriconsult, el qual, segons una escriptura de 1391, era “oriünd de Meritey (o sigui, Meritein), al comtat de Bearn” i “apareix com a testimoni per un censal d’En Pere de Queralt, baró de Santa Coloma”, sent el notari autoritzant del

---

¹⁹ Ídem.

²⁰ Ídem.

²¹ Ídem.

²² Vg. CRISTIAN CORTÈS, *Els Setantí*; Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1973, p. 71.

²³ E. MITJANA DE LAS DOBLAS, op. cit., p. 22 i 46.

document²⁴. Així mateix, i d'una branca menor d'aquesta família, En Mitjana documenta En Guillem de Casanova, del qual sospita que estaria casat amb Na Joana Colom i Saplana, i que “fou, per tant, el pare d'En Guillem [Casanova]-Colom, noms que han de correspondre als cognoms patern i matern i el pronom Guillem al pare”²⁵.

D'acord amb En Mitjana, aquest Guillem de Casanova Colom, que estava associat amb els armadors d'Harfleur, a Normandia, va ser nomenat Vicealmirall de França pel rei Lluís XI²⁶, llavors que Renat d'Anjou, oncle seu, era proclamat rei pels catalans i amb ell va combatre el seu nebot Joan Colom. Justament per això, En Jean Merrien ha escrit que “és incontestable que En [Casanova-]Colom, fent campanya amb En Colom, combaté contra En Ferran d'Aragó”²⁷, en els rengles dels revolucionaris.

Finalment, En Parellada, resseguint la documentació aportada per En Mitjana, n'ha fet noves aportacions. Per ell, el pare d'aquest Guillem de Casanova, procedia del Bearn (vescomtat lligat a Catalunya, perquè era feu dels Montcada), però “esdevingué ciutadà de Barcelona i fou advocat de Clemència de Perellós i Pròxida”, i, encara, “va intervenir en diverses vendes de censals, en els quals també va participar el banquer Guillem Colom”²⁸. Per això mateix, assenyala que “allò que per pròpia confessió italiana ha restat ben establert, és el següent: Primer, que els Casanova-Coullon no eren parents del Cristoforo Colombo genovès. Segon, que aquest Cristoforo Colombo que preconitzen com a descobridor del Nou Món no va combatre als rengs de Casanova en el combat naval del cap de Sant Vicenç. I tercer, que el descobridor va donar entenent el seu parentiu amb els dits Casanovas. Tot això són reconeixements genovesos. Ara bé, també ha romàs establert que el futur descobridor, el veritable Colom, va

---

²⁴ Ídem, p. 25.

²⁵ Ídem, p. 26-27.

²⁶ Ídem, p. 27.

²⁷ JEAN MERRIEN, *Christophe Colomb*; J'ai lu-2.197, Éditions Denoël, París, 1955, p.53.

²⁸ C. PARELLADA, *Colom venç Colombo*, op. cit., p. 133.

lluitar al costat de Casanova. I es demostrarà, així mateix, el parentiu del descobridor amb la família dels dits almiralls i corsaris. Les conseqüències d'aquest munt de fets són òbvies i concloents i, alhora, fatals per al genovisme. Una, perquè el ver descobridor era parent dels Casanova i precisament dels Casanova catalans”²⁹.

D'aquest vicealmirall Casanova-Colom, En Ferran Colom encara ens puntualitza que era “molt anomenat per la mar per raó de l'armada que portava” i “també per raó de la seva pàtria, tal que amb el seu nom espantaven els nens de bressol”³⁰. És a dir, que el corsari que va introduir En Cristòfor Colom en les coses de la mar, a més d'estar vinculat a la mateixa família del Descobridor, pertanyia a una nació, el nom de la qual es feia servir per espantar els nens. La nació sobreentesa és, doncs, la clau de volta del conflicte nacional i personal del Descobridor. Però, quina és aquesta nació?

Per mi, és d'òbvia deducció que no en pot ser cap més altra sinó Catalunya, perquè és prou conegut a nivell internacional el temor que aquest país infonia arreu de la mar Mediterrània i és prou documentat que el nom de “catalans” s'emprava per fer por als nens.

Així, són il·lustratives les paraules del llavors bisbe d'Elna, Joan Margarit, que va pronunciar com a rèplica a la proposició reial a les corts de Barcelona del 16 d'octubre de 1454, per tal com anunciava que la seva pàtria “és aquella ja benaventurada, gloriosa e fidelíssima nació de Cathalunya, qui per lo passat era temuda per les terres e les mars”³¹; i els mots d'En Cervantes que idènticament ho tornen a corroborar, puix ens diu, a la novel·leta exemplar de *Las dos doncellas*, que Barcelona és “temor i espant dels circumveïns i apartats enemics”

³².

---

²⁹ Ídem, p. 130.

³⁰ H. COLÓN, op. cit., p. 58.

³¹ Cf. ROBERT B. TATE, *Joan Margarit i Pau, cardenal i bisbe de Girona*; Biblioteca de Cultura Catalana-18, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1976, p. 339.

³² MIGUEL DE CERVANTES, *Novelas Ejemplares*; Editorial Bruguera, S.A.; 6a edició, Barcelona, 1980, p. 514.

Al marge d'aquesta temença i espant generals, sabem també que els catalans eren menystinguts i insultats com a tals arreu de Grècia i que, fins i tot, el mot “català” s’hi va emprar com a insult fins a començament del segle XX, com assenyaladament ho ha recollit, dins de la tradició folklòrica grega, l’Eusebi Ayensa en un article³³ i un estudi³⁴ que resumeixen la seva tesi doctoral sobre aquest tema. És aquest mateix autor qui, en una carta, de data 7 d’abril del 2000, em comunicava que “pel que fa a la seva pregunta de si a Grècia o a algun altre lloc s’espantava els minyons amb el nom de «català» o «Catalunya», puc assegurar-li que aquesta referència no és en absolut popular sinó més aviat culta, ja que la trobem sovint en les obres teatrals gregues del segle XIX, que tenen com a tema la presència almogàver a Grècia”.

O sigui, que, segons l’Ayensa, existeix una tradició literària que arribaria almenys fins al segle XVIII, que exposa que el mot “català” era emprat a Grècia per fer por als infants, per bé que no l’hagi pogut documentar en la cultura popular.

Amb tot, la tradició que amb la sola pronúncia del nom de “catalans” s’atemoria els grecs, era ben viva a les acaballes del segle XVI, quan En Çurita redacta els seus *Annals de la Corona d’Aragó*, car hi escriu que els catalans, després de les victòries de Gal-lípoli, “posaren molta por en tota aquella Província, i era tan gran el temor que d’ells tenien, que el seu nom posava espant: i cada poble pensava que els tenia a sobre i estaven amb tanta por, que cridant el nom de Catalans, que així els deien, anaven pels camps [...] com si fossin senyors de tota la Romània”³⁵.

---

³³ EUSEBI AYENSA, “El record dels catalans en el folklore grec”, *L’Avenç*, núm. 213, abril 1997, p. 56-58

³⁴ EUSEBI AYENSA PRAT, “El recuerdo de los catalanes en la tradición folklórica de Grecia”, *Baladas griegas. Estudio formal, temático y comparativo*; Nueva Roma-10, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 2000, p. 307-354.

³⁵ GERONIMO ÇURITA, *Los Cinco Libros Postreros de la Primera Parte de los Anales de la Corona de Aragon* (tom II); Herederos de Pedro Lanaja, y Lamarca, Saragossa, 1668, foli 10 v.

A aquesta mateixa tradició es refereix En Rubió i Lluch en el seu inestimable estudi, de 1926, sobre *El record dels catalans en la tradició popular, històrica i literària de Grècia*. Així, després de constatar que per l'historiador grec Konstantinidis, “La Companyia (dels catalans) va cometre en aquell país tantes devastacions que *durant segles* recordaran i contaràn llurs habitants la destrucció causada per dita Companyia”³⁶ i que “sols el nom de «Català!» s’ha salvat en el poble com a símbol de terror i destrucció”³⁷; després de consignar que l'historiador I.G.Vortselas assenyala que “fins avui en dia a la Ftiòtide, a la resta de Tessàlia i àdhuc a Acarnània el nom dels catalans és pronunciat amb terror”³⁸; i, després de fer-nos adonar que, pel també historiador i arqueòleg Iannópoulos, “el nom de català es pronuncia fins avui en dia amb horror pels habitants de Tessàlia”³⁹, En Rubió i Lluch ens diu que, sobre la tradició de fer por als nens amb el nom de *català*, l’“hem oït citar vagament més d’una vegada, però que mai hem trobat estampada en cap altre text escrit. Tampoc mai m’ha llegut d’escatir amb certesa son origen en les meves recerques sobre aquesta matèria. Aquesta tradició és que, a Grècia, quan les mares volen espantar llurs infants per a que facin bondat, amb sols amenaçar-los que ve un català ho aconsegueixen”⁴⁰.

Per En Rubió i Lluch, “la fama de sa venjança en els segles XVI i XVII sembla no sols haver-se mantingut a Grècia, sinó àdhuc haver estat ja escampada per l’Europa occidental i haver arribat a la nostra mateixa pàtria”⁴¹. I per il·lustrar-ho cita l’obra d’En Francesc de Montcada, *Expedición de los Catalanes y Aragoneses contra Turcos y Griegos*, editada a Barcelona, al 1623, que es fa ressò de la maledicció emprada pels grecs per desitjar malastrugança, tant pels

---

³⁶ Cf. ANTONI RUBUÓ I LLUCH, *El record dels catalans en la tradició popular, històrica i literària de Grècia*; introducció, edició i apèndixs a cura d’Eusebi Ayensa i Prat, Textos i Estudis de Cultura Catalana-83, Curial Edicions Catalanes – Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Montserrat, 2001, p. 66.

³⁷ Ídem, p. 61.

³⁸ Ídem, p. 67.

³⁹ Ídem.

⁴⁰ Ídem, p. 73.

⁴¹ Ídem, p. 57.

qui van viure la destrucció de la Gran Companyia, “primerament i pels altres que els foren succeïnt [...] fins als nostres dies”⁴², i que fa: “Que la venjança dels catalans t’agafi!”⁴³. I, en un altre estudi, encara hi afegeix: “En una cançó popular grega és posat, en boca d’una donzella, aquest apòstrof dirigit al seu seductor: *Tant de bo pugui veure’t sota l’alfange d’un turc o en mans d’un català! A l’horrible venjança de les hosts de Roger de Flor se li dóna, per antonomàsia, el nom de venjança catalana*, i aquesta frase s’és feta proverbial fins en algunes llengües europees”⁴⁴.

És a dir, que la “venjança catalana” va ser tan famosa arreu, que diversos països europeus han mantingut aquest mateix concepte aplicat a una venjança terrible. La qual cosa ens indica la internacionalització del terror català i ens ajudar a veure amb més claredat que si al segle XIV hom feia servir el nom de la pàtria d’un corsari famós per for por els nens, és que la nació de què parlaven havia de ser Catalunya.

Darrerament, i ja al segle XIX, el dramaturg espanyol García Gutiérrez ha servat aquesta mateixa tradició de la venjança catalana al costat de la de les mares que espanten els fills esmentant els catalans, a la seva obra dramàtica *Venganza Catalana*, on escriu:

“Nuestra memoria
va a quedar aquí por siglos.
Hoy, cuando quieren las madres
amedrentar a sus hijos,
con nombrarlos solamente
lo tienen ya conseguido.
Venganza de catalanes
te alcance!, tal es el grito,
la maldición con que ahora

---

⁴² Ídem.

⁴³ Ídem.

⁴⁴ ANTONI RUBIÓ I LLUCH, *Els Catalans a Grècia*; Biblioteca de la Rosa dels Vents-22, Barcelona, 1937, p. 22.

se saluda a un enemigo”⁴⁵.

La tradició de fer por als nens pronunciant el nom de “català” s’ha mantingut inalterable fins als nostres dies, donat que encara al 1992, l’amic i viatjant Marc Roig *Serena*, en un viatge que va fer al juny d’aquest any a Grècia, amb uns companys seus d’Arenys de Munt, mentre feia un cafè en un bar de Mikonos, el propietari del local, en assabentar-se de llur catalanitat, li va comentar: “Ah, sou catalans? Doncs aquí, per fer por als nens petits, els diem que vindrà un català i així mirem que es portin millor”. És el mateix Serena qui, en tornar a Atenes, va voler certificar-ho i va comentar al guia si era cert que per fer por als nens els grecs els deien que “vindria un català”. I “va contestar que sí, que era una tradició que provenia del temps dels almogàvers, quan conquerien Grècia”.

Per això mateix, l’Ayensa apunta que “a la llum de la nostra recerca considerem un error reduir l’estudi de la fama dels catalans en la tradició popular a les fronteres de l’actual estat grec. En efecte, l’àrea balcànica, dins la qual s’inclou Grècia, constitueix una unitat en ella mateixa i, al nostre entendre, és en aquest marc més ampli que hem d’enquadrar la nostra recerca, per tal com la mala fama dels catalans ha arribat també [...] a cultures veïnes com ara la búlgara i l’albanesa”⁴⁶. Pel que fa a Albània, és l’Ayensa mateix qui ha recollit un gavadal d’informació sobre la llegenda d’un ogre d’un sol ull anomenat “Català”. Segons ell, “entre els territoris més allunyats dels ducats d’Atenes i Neopàtria, on també va arribar la fama sinistra dels catalans, destaca de manera molt especial l’actual Albània, en el folklore de la qual els catalans ocupen un lloc molt destacat. Efectivament, en la tradició popular albanesa el nom «català», a més a més de significar «home lleig i violent» designa un monstre d’un sol ull al front, que recorda en molts aspectes el ciclop Polifem, present també en el patrimoni

---

⁴⁵ ANTONIO GARCÍA GUTIÉRREZ, *Venganza Catalana*; Imprenta de J. Rodríguez, Madrid, 1864, p. 113-114.

⁴⁶ EUSEBI AYENSA, “Apèndix I. Nous testimoniatges folklòrics sobre la presència catalana a Grècia”, dins A. RUBUIÓ I LLUCH, op. cit., p. 112.

popular d'altres països mediterranis. En el folklore albanès, per tant, aquest ciclop [és] denominat sempre «Català»⁴⁷. I, si bé l'Ayensa insisteix en el tema del ciclop albanès anomenat *Català* en el seu “Apèndix” a l'edició moderna de Curial del llibre d'En Rubió i Lluch; i tot i el sobreentès que aquest ogre d'un sol ull, a més de menjar carn humana, hauria de fer un gran pànic a les criatures, l'aspecte concret del terror infantil no el recull l'Ayensa, sinó l'Eugeni Casanova al seu llibre sobre la memòria dels catalans a l'Orient mediterrani. Aquest, per parlar de l'ogre, es va reunir amb diversos escriptors kosovars. Així, En Rexhep Ismajli, li deia que “Un katallâ és un ésser sinistre, un personatge que ve del mar i «no és gaire amical»⁴⁸. I, encara, segons Eqrem Basha, que també comparteix la conversa, i que és oriund de Macedònia, “comenta que els albanesos d'allà també coneixen la paraula que és general a tots els territoris de la seva cultura”⁴⁹. D'acord amb aquest darrer escriptor, un *katallâ* és “una mena de polifem amb un sol ull, *amb el qual es fa por als infants*”⁵⁰.

Tornant al mot “català”, em cal afegir que també s'ha emprat per espantar els infants a la cultura serbo-croata, segons me n'informa l'amic Sergi Aranda. En un viatge que va fer pels volts de 1970 a la República Popular del Congo, en un dels seus ports, que tot i no recordar amb exactitud, m'assegura que “pot ser que fos a Pointe Noire”, va conèixer un primer oficial d'un vaixell iugoslau, nascut a Dubrovnik, que, en adonar-se de la seva catalanitat, li va assegurar que, al seu país, “es fa servir el nom *català* per fer por als nens”. Em continua l'Aranda ressenyant, en una carta del 7 de gener del 2003: “També em va explicar que, a pocs kilòmetres al sud de Dubrovnik, hi ha un poble que encara es diu *Hispaniola*. La seva àvia, en canvi, procedia d'una de les illes de Dalmàcia, a les costes croates, i el record històric que guardaven dels ibèrics no era tan càlid.

---

⁴⁷ E. AYENSA PRAT, “El recuerdo de los catalanes en la tradición folklórica de Grecia”; op. cit., p. 345.

⁴⁸ EUGENI CASANOVA, *Almogàvers, monjos i pirates. Viatge a l'Orient català*; Alí Bei-14, Proa, Barcelona, 2001, p. 64.

⁴⁹ Ídem.

⁵⁰ Ídem.

Segons em va dir, l'àvia li acostumava a dir, quan ell feia alguna entremaliadura, que «vindrien els catalans i se l'endurien»”.

Finalment, l'amic Manel Capdevila ha recollit una anècdota semblant a les anteriors, però aquesta vegada, emplaçada a Itàlia. Segons ell, “en un viatge que vaig fer a la ciutat de Nàpols al setembre de 1972, mentre sopava amb uns amics napolitans, em van comentar en relació al fet de ser jo català: «Sí, aquí sou molt coneguts. Aquí, per fer por als nanos, els hi diem: *Que vénen els catalans*. I, encara, quan volem desitjar mal a algú, li solem engegar: *Vendetta catalana ti prenda*»”.

És, doncs, totalment cert que al segle XV s'escampava, encara arreu de l'Europa mediterrània, com una cosa ben viva, la brama de Catalunya i dels catalans com a gents terrorífiques, que amb la dicció del seu nom les mares, o els adults, pretenien fer por als nens.

En el cas que ens ocupa, el del corsari més famós d'aquell segle XV, el que en relata En Ferran Colom també fa sentit per a un corsari català, puix l'Ayensa ens recorda que la conservació del nom dels catalans lligat al terror, a Albània “pot deure's tant a la fama de destrucció que, a ulls dels albanesos, devia envoltar els llunyans ducats d'Atenes i Neopàtria *com a les incursions de pirates catalans*, més o menys lligats als seus dominis continentals, que sabem que en aquesta mateixa època freqüentaven les costes d'Albània”⁵¹.

La suposició de l'Ayensa ve confirmada per les recerques d'En Casanova fetes sobre el mateix terreny. Aquest autor, en referir-se a les guies de viatge gregues que parlen de l'època, escriu: “Pel que fa als «pirates destructors», només apareix un gentilici: el de catalans”⁵². Així mateix, en arribar al monestir de Xenofondos, Ieronis –un dels monjos– li comunica que “els pirates d'aquella època eren els catalans”⁵³. I, encara, ens aporta el valuós parer d'En Constantin

---

⁵¹ E. AYENSA, “Nous testimoniatges folklòrics sobre la presència catalana a Grècia”; op. cit., p. 126.

⁵² E. CASANOVA, op. cit., p. 91.

⁵³ Ídem, p. 107.

Marinescu, que en dedicar-se a l'estudi d'Alfons el Magnànim, assegurava ««la reputació de pirates terribles de què van gaudir els catalans durant tota l'edat mitjana» i que, a l'època d'Alfons, «era el rei mateix el qui n'encoratjava sovint les empreses o fins i tot les provocava»⁵⁴, fins a tal punt que, àdhuc, aquest monarca «ha estat anomenat el *rei pirata*»⁵⁵.

I si la tradició, la llegenda i la literatura avalen el passatge del llibre d'En Ferran Colom que aquell corsari anomenat Colom el Vell, parent del futur Descobridor del Nou Món, havia de ser català i, en lògica conseqüència, també ho havia de ser el Descobridor mateix, els recents estudis genealògics d'En Francesc Albardaner ho han vingut a corroborar d'una forma categòricament indubitable.

Per l'Albardané són ben clars aquests lligams familiars del sobredit militar Casanova amb la família barcelonina dels Colom. Al seu arbre genealògic hom hi pot observar com la barcelonina Joana Colom es va casar amb En Guillem de Casanova, a les acaballes del segle XIV, i fou, d'una banda, l'àvia del predit corsari Guillem de Casanova i «Colom» i, de l'altra, tia-àvia d'En Cristòfor Colom⁵⁶. O sigui, que En Colom el Vell fou oncle del Descobridor.

Això donaria també sentit al fet que, si ambdós navegants eren parents, la documentació oficial els hauria d'anomenar amb el mateix cognom. Ja hem vist com les cròniques els esmenten com a Colom el Jove i Colom el Vell. Però aquests textos, sovint en llatí, diuen exactament *Colombo*. Del qual cognom –si bé ho permet suposar la resta d'informació que tenim– no se'n pot inferir directament cap arrel lingüística catalana.

En canvi, els atacs que aquest Colom el Vell va efectuar sobre les naus dels súbdits d'En Ferran el Catòlic, entre 1485 i 1488, van produir nombrosa

---

⁵⁴ Ídem, p. 13.

⁵⁵ Ídem.

⁵⁶ FRANCESC ALBARDANÉ, «Cuadro genealógico de las familias: Colom-Casanova-Bertran-Corbera», dins «Joan Cristòfor Colom era catalán», *Ciencia y Tecnología*, núm. 126; dissabte, 9 maig 1992, p. 8.

documentació. És aquí, ara, on podem veure nítidament com el rei de Catalunya, el 25 de setembre del 1486, en una lletra adreçada al rei de França, li comenta que tres trirrems seus han estat capturats “per Colomum, capitaneum classis vestre”⁵⁷. I empra dos cops més aquest mateix nom al llarg de la carta per designar el famós corsari⁵⁸. El fet no deixa cap mena de dubte: l’arrel catalana del cognom és totalment palesa, car *Colomum* és una clara llatinització de *Colom*. Amb tot, per si encara l’evidència no era prou contundent, el propsegüent 2 de setembre del 1487, el rei Ferran escriu, des de Màlaga, un memorial i instruccions del que En Raimon de Parets ha de fer i dir “arribat que sereu a la cort del Cristianíssim rei de França amb les nostres cartes que us emporteu”⁵⁹. El memorial és en castellà, però això no impedeix que En Ferran escrigui que una nau genovesa que transportava, des de Londres, unes robes d’En Raimon de Parets, “es stada tomada surta por Colom, subdito e capitan del dicho rey, el qual, como si fueran de buena guerra, detiene los dichos panyos”⁶⁰.

Ara és incontestable que al Colom que lluita al costat del rei de França se li aplica el mateix cognom català que al Colom que es troba negociant el futur descobriment del Nou Món amb el rei Ferran.

L’Antonio de la Torre creu que dels documents aportats per ell, “es dedueix, a més a més, que, des de 1485 a 1488, la Cancelleria aragonesa estava acostumada als noms *Colombus* i *Colomus*, en llatí”⁶¹. I precisa que, en canvi, hom escriu “*Colom*, en romanç, per designar un cap de la flota francesa anomenat *Coulon* en els textos francesos”⁶². De la qual evidència en conclou que som davant d’una “circumstància no desatendible quan es tracti d’explicar la

---

⁵⁷ Cf. ANTONIO DE LA TORRE Y DEL CERRO, “Unos documentos referentes al Vicealmirante francés «Columbus» (1485-1488)”; Tipografía de Archivos, Madrid, 1934, p. 14, doc. IV.

⁵⁸ Ídem.

⁵⁹ Ídem, p. 17-18, doc. VII.

⁶⁰ Ídem, p. 18, doc. VII.

⁶¹ Ídem, p. 10.

⁶² Ídem.

grafia adoptada a la cort dels Reis Catòlics per anomenar el futur descobridor d'Amèrica”⁶³.

És a dir, que la realitat familiar no només s'aferma pel cognom català Colom, aplicat tant al Descobridor com a En Guillem de Casanova, sinó que fins i tot, la fonètica francesa que hom emprà per pronunciar el nom d'aquest marí al servei de França, serà l'adoptada també més endavant per indicar la pronúncia del cognom del Colom barceloní: a França, *Coulon*; a Espanya, *Colón*.

Segons En Parellada, “pel que fa al veritable «Colombo el Jove», com l'anomena Sabellico, era d'acord amb l'Antoni de la Torre i del Cerro un nebot de Guillem, que era conegut com Coulon le Jeune”⁶⁴. Així mateix, l'Ulloa ens reporta que “l'erudita *Histoire Généalogique et Chronologique de la Maison de France*, llibre ben reputat, parla d'un Joan de Casanova, fill d'En Guillem, i a més a més d'un altre Joan, nebot, també corsari, al qual intitula igualment Vicealmirall”⁶⁵.

És a dir: que si En Colom el Vell tenia un nebot corsari dit Joan Colom, que navegava amb ell; si En Cristòfor Colom diu que navegava amb En Colom el Vell; si el mateix llibre genealògic francès assegura que En Cristòfor Colom va acompanyar el pirata Colom⁶⁶; i si, finalment, de conformitat amb l'Albardaner, sabem que el barceloní Guillem de Casanova és oncle del barceloní Joan-Cristòfor Colom, és obvi i irrefutable que ambdós Colom, l'Almirall de França i el futur Descobridor eren catalans i pertanyien a la Nació Catalana, amb el nom de la qual o la dels seus habitants les mares i els adults de certs països de la Mediterrània atemorien els infants, tal com assegurava En Ferran Colom.

---

⁶³ Ídem.

⁶⁴ C. PARELLADA, op. cit., p. 132.

⁶⁵ LUIS ULLOA, *El Predescubrimiento Hispano-catalán de América en 1477. Xristoferens Colom, Fernando el Católico y la Catalunya Española*; Librairie Oriental et Américane Maisonneuve Frères, Éditeurs, París, 1928, p. 281).

⁶⁶ Cf. C. PARELLADA, op. cit., p. 133.

**VINCULACIÓ D'EN CRISTÒFOR COLOM
AMB EN GUILLEM DE CASANOVA**

Guillem Colom=Joana Saplana

Guillem de Casanova=Joana Colom   Guillem Colom=Caterina de Marimon

Guillem de Casanova   Jaume-Joan Colom=Caterina Bertran

Joan-Cristòfor Colom